

KELTAINEN KIRJASTO

PAUL

Auster

4 3 2 1

KELTAINEN KIRJASTO

PAUL AUSTER:

New York -trilogia:

Lasikaupunki (1985, suom. 1988)

Aaveita (1986, suom. 1988)

Lukittu huone (1987, suom. 1989)

Kuun maisemissa (1989, suom. 1990)

Sattuman soittoa (1990, suom. 1992)

Leviatan (1992, suom. 1994)

Mr Vertigo (1994, suom. 1997)

Baabelin perilliset: esseitä 1970–1979 (suom. Loki-kirjat 1998)

Timbuktu (1998, suom. 1999)

Illuusoiden kirja (2002, suom. 2002)

Yksinäisyyden äärellä (1982, suom. 2005)

Oraakkeliyö (2004, suom. 2006)

Sattumuksia Brooklynnissa (2005, suom. 2008)

Mies pimeässä ja Matkoja kirjoittajankammiossa

(2008 ja 2006, suom. 2009)

Näkymätön (2009, suom. 2010)

Sunset Park (2010, suom. 2011)

Talvipäiväkirja (2012, suom. 2012)

Tässä ja nyt. Kirjeitä ystävydestä (2013, suom. 2013)

Mielen maisemissa (2013, suom. 2014)

4 3 2 1 (2017, suom. 2017)

PAUL AUSTER

4 3 2 1

Suomentanut
ILKKA REKIARO

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Teoksessa käytetyt lainaukset:

Guillaume Apollinaire: *Alcools – Runovalikoima*, suom. Jukka Kemppinen

Samuel Beckett: *Huomenna hän tulee*, suom. Aili Palmén

Homeros: *Troijan sota ja Odysseuksen harbaretket*, suom. Paavo Castrén

Miguel de Cervantes: *Don Quijote*, suom. Jyrki Lappi-Seppälä

T. S. Eliot: *J. Alfred Prufrockin lemmenlaulu*, suom. Ville Repo

Paul Éluard: *Kuuro ja sokea*, suom. Jyrki Kiiskinen

Anne Frank: *Salaisen siiven tarinoita*, suom. Marja Kyrö

Federico García Lorca: *Runoilija New Yorkista*, suom. Katri Kaarniala

Herakleitos: *Yksi ja sama – Aforismeja*, suom. Pentti Saarikoski

J. D. Salinger: *Sieppari ruispellossa*, suom. Pentti Saarikoski

Englanninkielinen alkuteos 4321 ilmestyi Yhdysvalloissa 2017.

Copyright © 2017 by Paul Auster

All rights reserved.

Published by agreement with Carol Mann Agency, New York and Licht &
Burr Literary Agency, Copenhagen.

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2017

Painettu EU:ssa.

ISBN 978-951-31-9280-8

Omistettu Siri Hustvedille

1.0

Sukutarun mukaan Fergusonin isoisä lähti jalkaisin kotikaupungistaan Minskistä piilotettuaan sata ruplaa takinvuorin sisään, taivalsi Varsovan ja Berliinin kautta Hampuriin ja osti lipun laivaan nimeltä *Empress of China*, joka kynti Atlantin yli rajuisa talvimyrskyissä ja saapui New Yorkin edustalle 1900-luvun ensimmäisenä päivänä. Odotellessaan vuoroaan maahanmuuttovirkailijan kuulusteluun Ellis Islandilla hän kävi juttusille toisen venäjänjuutalaisen kanssa. Mies virkkoi: *Unohtakaa nimi Reznikoff. Siitä on täällä pelkkää haittaa. Tarvitsette amerikkalaisen nimen uuteen elämäänne Amerikassa, nimen joka kalskah-taa aitoamerikkalaiselta.* Koska englantia oli Isaac Reznikoffille vieras kieli vielä vuonna 1900, hän pyysi iäkkäämmältä ja koke-neemalta maanmieheltään ehdotusta. *Sanokaa, että nimenne on Rockefeller,* mies neuvoi. *Siitä ei nimi parane.* Kului tunti ja sitten toinen, ja kun yhdeksäntoistavuotias Reznikoff istahti maahanmuuttovirkailijan kuulusteltavaksi, hän oli unohtanut ehdotuksen. *Nimenne?* virkailija tiedusteli. Väsynyt maahanmuuttaja läimäytti otsaansa turhautuneena ja töräytti jiddišiksi: *Ich hob fargessen (unohdin)!* Ja niin kävi, että Isaac Reznikoff aloitti uuden elämänsä Amerikassa nimellä Ichabod Ferguson.

Helppoa hänellä ei ollut, varsinkaan alussa, mutta edes alun jälkeen mikään ei oikein sujunut hänen kuvitelmiensa mukai-

sesti tässä uudessa kotimaassa. Kieltämättä hän onnistui löytämään itselleen vaimon juuri täytettyään kaksikymmentäkuusi vuotta ja kieltämättä hänen vaimonsa Fanny, omaa sukua Grossman, synnytti hänelle kolme potraa, tervettä poikaa, mutta Fergusonin isoisän elämä Amerikassa oli yhtä kamppailua siitä päivästä lähtien, kun hän käveli lankonkia pitkin laivasta laiturille, siihen maaliskuun seitsemännen päivän iltaan vuonna 1923, jolloin hän kuoli yllättävästi ja ennenaikaisesti neljäkymmenkahden vuoden ikäisenä Chicagossa, kun ryöstäjät ampuivat hänet nahkamakasiinissa, jonne hän oli pestautunut yövartijaksi.

Hänestä ei ole säilynyt valokuvia, mutta kaikesta perimätiedosta päätellen hän oli iso mies, jolla oli vahva selkä ja mahtavat kourat, kouluja käymätön, ammattitaidoton, märkäkorpainen moukka. Ensimmäisenä iltapäivänään New Yorkissa hän törmäsi katukauppiaseen eikä ollut kuuna päivänä nähnyt niin punaisia, pyöreitä ja täydellisiä omenoita. Houkutus oli vastustamaton, ja hän osti yhden ja haukkasi palan. Mutta maku ei ollutkaan makea kuten hän oli odottanut vaan kitkerä ja omittuinen. Mikä pahinta, omena oli kuvottavan pehmeä, ja kun hampaat olivat lävistäneet kuoren, malto valahti hänen takilleen vaaleanpunaisena mössönä, jossa oli kosolti pienenpieniä siemeniä. Näin hän sai esimakua Uudesta maailmasta ja maistoi ensimmäinen kerran unohtumattomasti jerseyläistä tomaattia.

Hän ei siis ollut mikään Rockefeller vaan harteikas satamäsälli, heprealainen goljatti, jolla oli järjetön nimi ja levottomat jalat. Hän kokeili onneaan Manhattanilla ja Brooklynnissa, Baltimoressa ja Charlestonissa, Duluthissa ja Chicagossa, vuoroin ahtaajana, merimiehenä säiliölaivalla Isoillajärvillä, kiertävän sirkuksen eläintenhoitajana, liukuhihnalla peltipurkkitehtaalla, rekkakuskina, ojankaivajana ja yövartijana. Niin kovasti kuin hän huhkikin, tienestit jäivät aina pieniksi, joten köyhä Ike

Ferguson testamenttasi vaimolleen ja kolmelle pojalleen ainoastaan tarinat, joita hän heille kertoi nuoruudenseikkailuistaan mieron tiellä. Pitemmän päälle tarinat lienevät yhtä arvokkaita kuin raha, mutta lyhyellä aikavälillä niistä on sangen rajoitetusti hyötyä.

Nahkurifirma maksoi leskeksi jääneelle Fannylle pienen korvauksen, ja hän muutti Chicagosta poikien kanssa New Jerseyyn Newarkiin saatuaan kutsun miehensä sukulaisilta. He vuokrasivat hänelle nimelliseen hintaan Central Wardissa sijaitsevan talonsa yläkerran. Pojilla oli ikää neljätoista, kaksitoista ja yhdeksän vuotta. Esikoinen, Louis, oli jo kauan sitten sukeutunut Lewiksi. Keskimmäinen, Aaron, oli ruvennut kutsumaan itseään Arnoldiksi saatuaan yhden kerran liikaa turpiinsa koulun pihalla Chicagossa, ja yhdeksänkesäinen Stanley kulki nimellä Sonny. Äiti ryhtyi hengenpitimikseen pesemään ja parsimaan muiden ihmisten vaatteita, mutta ei mennyt aikaakaan kun pojat kantoivat kortensa kekoon, sillä kaikki alkoivat käydä koulun jälkeen töissä ja luovuttivat joka ikisen ansaitsemansa roposen äidille. Elettiin kovia aikoja, ja leivän loppumisen uhka levisi heidän kotiinsa kuin sankka, sokaiseva sumu. Pelkoa oli mahdoton paeta, ja vähä vähältä kaikki kolme poikaa omaksuivat äitinsä synkät ontologiset päätelmät elämän tarkoituksesta. Vaihtoehdot olivat: tee työtä tai näe nälkää. Tee työtä tai menetä katto pään päältä. Tee työtä tai kuole. Fergusonille niinkin selkärangan ajatus kuin ”yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta” oli vieras. Heidän pienessä maailmassaan päti ainoastaan sääntö ”kaikki kaikkien puolesta tai ei mitään”.

Ferguson ei ollut vielä aivan kaksivuotiaskaan, kun isoäiti kuoli, joten hänellä ei ollut tästä tietoisia muistoja. Sukutarinoiden mukaan Fanny oli hankala, oikukas nainen, jolla oli taipumus äityä hirveisiin raivonpuuskiin ja maaniseen, hillittömään

vollotukseen, nainen joka antoi pojilleen luudasta koltosten takia, nainen joka sai porttikiellon paikkakunnan tiettyihin puoteihin, koska tapasi tinkiä hinnoista rääväsuisesti. Ei tiedetty, missä hän oli syntynyt, mutta vallitseva käsitys oli, että hän oli saapunut New Yorkiin neljätoistavuotiaana orpona ja asunut monta vuotta hatuntekijänä ikkunattomalla ullakolla Lower East Sidessä. Fergusonin isä Stanley puhui pojalleen vanhemmistaan ani harvoin ja vastaili hänen kysymyksiinsä häilyvästi, lyhykäisesti ja varautuneesti, joten melkein kaikki tiedonjyvät, joita Ferguson onnistui isänpuoleisista isovanhemmistaan urkkimaan, tulivat äidiltä, Roselta, joka oli monta vuotta nuorempi kuin kaksi muuta toisen polven Ferguson-miniää ja oli puolestaan onkinut tietoa lähinnä Lewin vaimolta Millieltä. Millie oli perso juoruille, ja hänen miehensä oli huomattavasti puheliaampaa sorttia kuin Stanley tai Arnold. Ferguson oli kahdeksantoistavuotias, kun äiti välitti hänelle yhden Millien kertoman tarinan. Äiti esitti sen pelkäksi huhuksi, varmentamattomaksi oletukseksi, joka saattoi pitää paikkansa tai sitten ei. Sen mukaan, mitä Lew oli kertonut Millielle, tai oikeastaan mitä Millie oli sanonut Lewin kertoneen, Fergusonin sisaruksia oli neljäskin, tyttö, joka oli syntynyt kolme tai neljä vuotta Stanleyn jälkeen siihen aikaan, kun perhe oli muuttanut Duluthiin ja Ike oli etsinyt merimiehen töitä Isojenjärvien laivoilta ja perhe oli elänyt kuukausia rutiköyhänä. Koska Fanny oli synnyttänyt lapsen Iken poissa ollessa ja koska asuttiin Minnesotassa ja oli talvi, erittäin ankara talvi erittäin kylmässä osavaltiossa, ja koska heidän talossaan oli vain yksi puukamiina ja koska raha oli niin tiukassa, että Fannylla ja pojilla oli varaa syödä vain kerran päivässä, ajatus vielä yhdestä lapsesta huolehtimisesta täytti Fannyn sellaisella pelolla, että hän hukutti vastasyntyneen kylpyammeeseen.

Stanley puhui pojalleen vähän paitsi vanhemmistaan myös itsestään. Näin ollen Fergusonilla oli vaikeuksia hahmottaa, millainen isä oli ollut lapsena tai teininä tai nuorena miehenä tai minään muunakaan ennen kuin oli mennyt Rosen kanssa vihille kaksi kuukautta kolmikymmenvuotispäivänsä jälkeen. Isän huuilta ajoittain karanneiden ohimennen esitettyjen tokaisujen pohjalta Ferguson onnistui kuitenkin kyhäämään kokoon tämän verran: että isoveljet olivat usein kiusoitelleet ja simputtaneet Stanleyta, että hän oli kuopuksena menettänyt isänsä veljiään varhaisemmalla iällä ja siksi kiintynyt äitiin näitä enemmän, että hän oli ollut koulussa ahkera ja veljeksistä ylivoimaisesti paras urheilija, että hän oli pelannut linjamiehenä amerikkalaista jalkapalloa ja juossut high schoolin yleisurheilujoukkueessa neljännesmailia, että hänen lahjakkuutensa elektroniikan taitajana oli saanut hänet avaamaan pienen radiokorjaamon kesällä 1932 hänen päätettyään high schoolin (*pelkkä koppa Academy Streetillä Newarkissa, kuten hän luonnehti, ei juuri kummempi kuin kengänkiillottajalla*), että hänen oikea silmänsä oli vioittunut hänen ollessaan yksitoistavuotias äidin antaessa kurinpalautusta luidalla (seurauksena oli osittainen näönmenetys ja hylkäys kutsunnoissa toisen maailmansodan aikana), että hän inhosi lempinimeä Sonny ja luopui siitä siinä silmänräpäyksessä, kun lopetti koulunkäynnin, että hän mielellään tanssi ja pelasi tennistä, että hän ei ikinä sanonut pahaa sanaa veljistään, vaikka he kohtelivat häntä kuinka typerästi tai halveksivasti, että hän oli lapsena jakanut koulun jälkeen lehtiä, että hän oli vakavissaan harkinnut oikeustieteen opiskelua mutta oli luopunut ajatuksesta rahan puutteessa, että hänet oli parikymppisenä tunnettu naistenmiehenä ja hän oli seurustellut lukemattomien nuorten juutalaisnaisten kanssa ilman minkäänlaisia avioliittoaikeita, että hän oli käynyt useaan kertaan Kuubassa 30-luvulla, jolloin Ha-

vanna oli läntisen pallonpuoliskon suurin synninpesä ja että hänen ylin haaveensa elämässä oli tulla miljonääriksi, yhtä rikkaaksi kuin Rockefeller.

Lew ja Arnold olivat alun kaksissakymmenissä mennessään naimisiin. Kumpikin halusi mahdollisimman pian vapautua Fannyn hullusta huushollista, paeta tuota kirkuvaa monarkkia, joka oli hallinnut Fergusonia siitä alkaen, kun poikien isä oli kuollut 1923, mutta Stanleylla, joka oli veljien nostaessa kyt-kintä vielä teini, ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin jäädä, vastahan hän oli lopettanut high schoolin. Sitten vuodet seurasivat toisiaan, yksitoista kaikkiaan, ja hän asui edelleen äidin kanssa, käsittämättömästi samassa yläkerran huoneistossa koko lama-kauden ja sodan alkupuoliskon, kenties jumissa saamattomuutta tai pinttyneisyyttään, tai kukaties syyllisyyden- tai velvollisuudentunteesta äitiä kohtaan, tai ehkä asiaan vaikuttivat kaikki nämä seikat yhdessä, niin ettei hän osannut kuvitellakaan asuvansa jossain muualla. Lew ja Arnold siittivät molemmat lapsia, mutta Stanley näytti tyytyvän riiusteluun ja käytti valtaosan tarmostaan kasvattaakseen pikku yrityksestään isomman yrityksen, ja koska aviosääty ei selvästikään kiinnostanut, vaikka hän lähestyi kolmenkymmenen vuoden ikää, vaikutti sangen varmalta, että hän jäisi vanhaksipojaksi. Sitten lokakuussa 1943, vajaa viikko sen jälkeen, kun Yhdysvaltain viides armeijakunta valloitti Napolin saksalaisilta, tuona toivon aikana, jolloin sota alkoi viimein kääntyä liittoutuneiden eduksi, Stanley tapasi kaksikymmentäyksivuotiaan Rose Adlerin sokkotreffeillä New Yorkissa ja ikuisen poikamieselämän viehätys koki nopean, peruuttamattoman kuoleman.

Niin kaunis hän oli, Fergusonin äiti, niin ihastuttava harmaanvihreine silmineen ja pitkine ruskeine hiuksineen, niin spontaani ja valpas, niin herkässä oli hänen hymynsä ja niin

herkullisesti hän oli muotoutunut kaikkien niiden 167 senttimetrin osalta, jonka verran vartta hänelle oli suotu, että häntä ensimmäisen kerran kätellessään Stanley, kaksikymmentäyhdeksänvuotias Stanley, jota rakkauden liekki ei ollut vielä koskaan polttanut, tunsi palavansa Rosen seurassa kuin ilma olisi imuroitu hänen keuhkoistaan eikä hän pystyisi enää koskaan hengittämään.

Rosekin oli siirtolaisten lapsi, isä syntynyt Varsovassa ja äiti Odessassa, molemmat oli tuotu Amerikkaan alle kolmivuotiaana. Siksi Adlerit olivat sopeutuneempi perhe kuin Fergusonit, eikä Rosen vanhempien suusta ollut koskaan kuulunut vierasperäistä korostusta. He olivat varttuneet Detroitissa ja New Yorkin Hudsonissa, ja heidän vanhempiansa jiddiä, puola ja venäjä olivat vaihtuneet sujuvaksi, idiomaattiseksi englanniksi, kun taas Stanley'n isä oli kuolinpäiväänsä asti kompastellut toisen kielensä kanssa, ja vuonna 1943, melkein puolen vuosisadan päässä itäeurooppalaisista juuristaan, hänen äitinsä edelleen luki *Jewish Daily Forwardia* eikä amerikkalaisia lehtiä ja ilmaisi itseään oudolla sekakielellä, josta pojat käyttivät nimeä *yinglish*, lähes käsittämättömällä mongerruksella, jossa yhdistyivät jiddiä ja englanti likimain joka ikisessä suusta päässeessä virkkeessä. Tämä oli yksi olennainen ero Rosen ja Stanley'n vanhempien välillä, mutta vielä merkittävämpi kuin se, kuinka hyvin tai huonosti heidän vanhempansa olivat mukautuneet amerikkalaiseen elämään, oli kysymys tuurista. Rosen vanhemmat ja isovanhemmat olivat välttyneet niiltä julmilta epäonnen kolauksilta, jotka olivat koetelleet kovaonnisia Fergusonia, eikä heidän kronikkaansa sisältynyt satamamakasiinin ryöstöissä tehtyjä murhia, nälän näkemisen ja epätoivon partaalle edennyttä köyhyyttä eikä kylpyammeisiin hukutettuja vastasyntyneitä. Detroitissa asunut isoisä oli ollut vaatturi, Hustonissa asunut isoisä parturi, ja vaik-

kei veran sen paremmin kuin hiusten leikkuu ollut sellainen ammatti, joka olisi johtanut vaurauteen ja maalliseen menestykseen, niistä herui niin vakaa toimeentulo, että saatiin ruokaa pöytään ja lapset puetuiksi.

Rosen isä Benjamin, josta käytettiin milloin nimeä Ben, milloin Benjy, lähti Detroitista samana päivänä, jolloin päätti high schoolin vuonna 1911, ja suuntasi New Yorkiin. Muuan kaukainen sukulainen oli järjestänyt hänelle myyjän paikan eräästä keskustan vaatetusliikkeestä, mutta nuori Adler luopui pestistä kahden viikon kuluttua, koska tiesi, ettei kohtalo ollut tarkoittanut häntä haaskaamaan lyhyttä elämäänsä miesten alusvaatteiden ja sukkiemyymiseen, ja kolmekymmentäkaksi vuotta myöhemmin, kokeiltuaan onneaan kodinhoitotuotteiden kaupustelijana, gramofonisavikiekkojen myyjänä, ensimmäisen maailmansodan aikana sotilaana, sitten automyyjänä ja myöhemmin Brooklynissa yhtiökumppanin kanssa autokaupan toisena omistajana, hän ansaitsi nyt elantonsa yhtenä kolmesta vähemmistöosakkaasta Manhattanilla toimivassa kiinteistövälitystoimistossa, joka tuotti sen verran hyvin, että hän oli muuttanut perheineen Brooklynin Crown Heightsistä uuteen kerrostaloon West Fifty-eighth Streetille vuonna 1941, puoli vuotta ennen kuin Yhdysvallat liittyi sotaan.

Rosen kuuleman mukaan hänen vanhempansa tapasivat sunnuntaipiknikillä New Yorkin pohjoispuolella, ei kovinkaan kaukana hänen äitinsä kotitalolta, joka oli Hudsonissa, ja löivät hynttyyt yhteen puolen vuoden sisällä (marraskuussa 1919). Kuten Rose myöhemmin pojalleen tunnusti, liitto oli aina askarruttanut häntä, sillä hän oli harvoin nähnyt kahta ihmistä, jotka sopivat huonommin yhteen kuin hänen vanhempansa, ja se, että liitto oli kestänyt yli neljä vuosikymmentä, oli epäilemättä yksi ihmiskunnan parisuhdehistorian suurimmista mys-

teereistä. Benjy Adler oli suulas, nokkela, juonitteleva suhari, jolla oli sen seitsemän rautaa tulella, vitsinkertoja, häikäilemättömän taktikoija, joka halusi olla huomion keskipiste, vaan eikö hän sinä sunnuntai-iltapäivänä piknikillä vain retkahtanutkin ujoon seinäruusuun nimeltä Emma Bromowitz, kaksikymmentäkolmevuotiaaseen tytönpullukkaan, jolla oli iso povi, uskomattoman vaalea iho ja mahtavat punaiset hiukset ja joka oli niin neitseellinen, niin kokematon, niin viktoriaaninen, että jo ensi silmäyksellä näki, etteivät hänen huulensa olleet ikinä koskettaneet miehen huulia. Ei käynyt järkeen, että he menivät naimisiin, sillä kaikki merkit viittasivat siihen, että heidät oli tuomittu vain riitelemään ja ymmärtämään toisensa väärin, mutta naimisiin he menivät, ja vaikka Benjyllä oli vaikeuksia pysyä Emmalle uskollisena sen jälkeen kun tyttäret syntyivät (Mildred vuonna 1920 ja Rose vuonna 1922), hän vaali vaimoaan sydämesään, eikä Rose, vaikka mies petti häntä yhä uudelleen, pystynyt kääntämään hänelle selkäänsä.

Rose jumaloi isosiskoaan, mutta ei voi sanoa, että tunne olisi ollut molemminpuolinen, sillä Mildred-esikoinen oli luonnostaan ottanut vastaan taivaan lahjana saamansa paikan perhekunnan prinsessana ja katsoi, että myöhemmin ilmestyneelle pikku kilpailijalle täytyi opettaa – tarvittaessa toistuvasti – että Adlerien asunnossa Franklin Avenuella oli ainoastaan yksi valtaistuini, yksi valtaistuini ja yksi prinsessa, ja että mahdollisiin valkankaappausyrityksiin vastattaisiin sodanjulistuksella. Tämä ei tarkoita, että Mildred olisi suhtautunut Roseen avoimen vihamielisesti, vaan että hänen suojeutensa oli mitattavissa teelusikalla, että sitä herui vain niin ja niin paljon minuutissa, tunnissa tai kuukaudessa ja että näitä annoksia jaettiin aina hienoisesti ylimielisesti ja alentuvasti kuten hänen kuninkaallinen asemansa edellytti. Kalsea, varovainen Mildred; sydämellinen,

huolimaton Rose. Kun tytöillä oli ikää kaksitoista ja kymmenen, oli jo käynyt selväksi, että Mildred oli oikea välkky, että hänen koulumenestyksensä ei ollut pelkän ahkeruuden vaan korkeiden älynlahjojen ansiota ja että vaikka Rosekin oli varsin fiksu ja sai mukiinmeneviä numeroita, hän jäi siskonsa rinnalla kakkoseksi. Omia vaikuttimiaan ymmärtämättä, asiaa tietoisesti ajattelematta tai mitään suunnitelmaa laatimatta Rose vähitellen lakkasi kilpailemasta Mildredin ehdoilla, sillä hän tiesi vaimomaisesti, että siskon jäljitteleminen johtaisi vain epäonnistumiseen ja näin ollen että jos hän halusi kokea hiukankin onnea elämässään, hänen olisi etsittävä sitä eri suunnasta.

Hän löysi ratkaisun työnteosta, yritti saavuttaa aseman tienaaamalla omaa rahaa. Neljätoistavuotiaana hän oli kyllin vanha anomaan työlupaa ja sai ensimmäisen työpaikkansa, joka poiki nopeasti muita töitä, ja kuusitoistavuotiaana hän teki jo täyttä työpäivää ja kävi iltakoulua. Eristäytykseen Mildred kirja-autensa luostariin, liihotelkoon yliopistoon ja lukekoon joka ikisen kirjan, joka on menneiden kahden vuosituhannen aikana kirjoitettu. Rose sen sijaan halusi elää todellisuudessa ja tunsikin myös kuuluvansa sinne: New Yorkin katujen kuhinaan ja kohinaan, kokemaan sen tunteen, että piti puoliaan ja oli oman onnensa seppä. Kuten hänen viikoittain katsomiensa kahden tai kolmen elokuvan sisukkaat, terävät sankarittaret niissä lukemattomissa filmeissä, joita tähdittivät Claudette Colbert, Barbara Stanwyck, Ginger Rogers, Joan Blondell, Rosalind Russell ja Jean Arthur, hänkin omaksui määrätietoisesti työssäkäyvän nuoren naisen roolin täysin palkein, ikään kuin olisi elänyt ikuisessa elokuvassaan, *Rose Adlerin tarinassa*, tuossa pitkässä, äärettömän mutkikkaassa filmissä, josta oli vasta menossa ensimmäinen kela mutta joka enteili suuria tuleville vuosille.

Tavatessaan Stanleyyn lokakuussa 1943 Rose oli ollut viimeiset

kaksi vuotta töissä muotokuvaajalla nimeltä Emanuel Schneiderman, jonka valokuvaamo sijaitsi West Twenty-seventh Streetillä lähellä Sixth Avenueta. Rose oli aloittanut vastaanottoapulainen-kanslisti-kirjanpitäjänä, mutta kun Schneidermanin kuvausapulainen lähti armeijaan kesäkuussa 1942, Rose astui hänen tilalleen. Schneidermanin ukolla oli silloin ikää kuudenkymmenenviiden paikkeilla. Hän oli saksanjuutalainen ja muuttanut vaimonsa ja kahden poikansa kanssa New Yorkiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Hän oli pahantuulinen mies, joka välillä ärhenteli ja käytti suorastaan loukkaavaa kieltä, mutta ajan mittaan hän alkoi vastahakoisesti pitää kauniista Rosesta, ja koska oli huomannut, kuinka tarkkaan Rose oli seurannut hänen valokuvaamistaan heti ensimmäisestä ateljeepäivästään saakka, hän päätti ottaa Rosen kisällikseen ja opettaa tälle kaiken, mitä tiesi kameroista, valaistuksesta ja filmien kehittämisestä – ammatinsa tärkeistä elementeistä. Rose, joka ei ollut tätä ennen oikein tiennyt, mihin suuntaan hänen elämänsä oli menossa, ja joka oli tehnyt erinäisiä konttoritöitä lähinnä ansaitakseen rahaa, toisin sanoen saamatta sisäistä tyydytystä, tunsu nyt yhtäkkiä löytäneensä sattumalta kutsumuksensa – ei pelkästään uuden työpaikan vaan uuden tavan elää maailmassa: katsella muiden kasvoja, joka päivä uusia kasvoja, joka aamu- ja iltapäivä erilaisia kasvoja, joista joka ikiset olivat erilaiset kuin muut, eikä mennyt aikaakaan kun Rose oivalsi rakastavansa tätä työtä, tätä muiden katselemista, ja tiesi, ettei voisi ikinä kyllästyä siihen.

Stanley teki nyt yhteistyötä veljiensä kanssa, jotka molemmat oli vapautettu sotapalveluksesta (lättäjälät ja heikko näkö), ja useiden muutosten ja laajennusten myötä hänen vuonna 1932 perustamansa pieni radiokorjaamo oli kasvanut varsin isoksi huonekalu- ja kodinkoneliikkeeksi, jonka tiloissa Springfield Avenuella oli tarjolla kaikki sen ajan vähittäismyynnin koudut

ja houkutukset: pitkäaikainen osamaksukauppa, kolme kahden hinnalla -tarjoukset, kahdesti vuodessa järjestetyt alennusmyynnit, neuvontapalvelu vastaanaineille ja tähtilipun vuosipäivän erikoistarjoukset neljästoista kesäkuuta. Arnold oli lähtenyt kelkkaan mukaan ensimmäisenä. Tuo töpeksivä keskimäinen veli, joka oli tyhmä kuin saapas, oli irtisanottu monesta myyjän toimesta ja pystyi häidin tuskin elättämään vaimonsa Joanin ja heidän kolme lastaan. Pari vuotta myöhemmin Lew liittyi seuraan, mutta ei siksi, että huonekalut tai kodinkoneet olisivat kiinnostaneet häntä hiukkaakaan, vaan koska Stanley oli juuri maksanut hänen pelivelkansa jo toisen kerran viiden vuoden aikana ja pakottanut hänet firmaan mukaan katumuksen ja luottamuksen osoitukseksi – sopimuksen mukaan Lewin kieltäytymisestä seuraisi, ettei tämä saisi veljeltään enää ikinä penniäkään. Näin syntyi 3 Brothers Home World -yritys, jota nimestään huolimatta johti olennaisesti yksi veli, Stanley, Fannyn pojista nuorin ja kunnianhimoisin, joka jostain kieroutuneesta mutta nuhteettomasta vakaumuksesta ajatteli, että veljesten uskollisuus toisiaan kohtaan ylitti kaikki muut inhimilliset ominaisuudet, ja oli vapaaehtoisesti ottanut taakakseen epäonnistuneet veljensä, jotka osoittivat hänelle kiitollisuutensa myöhästymällä tämän tästä töistä, kähveltämällä kassakoneesta kympin ja kahdenkympin seteleitä aina kun heillä oli matti kukkarossa ja livistämällä lämpimänä vuodenaikana lounaan jälkeen golfaamaan. Stanley ei näyttänyt ulospäin, että veljien edesottamukset olisivat harmitaneet, ei koskaan valittanut, sillä universaalit lait kielsivät valittamasta omista veljistä, ja vaikka Home Worldin liikevoitto jäi pienemmäksi kuin mitä olisi voinut olla ilman Lewin ja Arnoldin palkkoja, tilit olivat reilusti plussan puolella, ja sodan päätyttyä vuoden tai parin päästä tilanne olisi vielä parempi, koska silloin televisio teki tuloaan ja veljekset alkoivat myydä niitä

ensimmäisinä koko kaupunginosassa. Stanley ei suinkaan ollut vielä äveriäs, mutta hänen tulonsa olivat jo jonkin aikaa kasvanneet tasaista tahtia, ja kun hän tapasi Rosen tuona lokakuun iltana vuonna 1943, hän oli vakuuttunut siitä, että parhaat päivät olivat vasta edessäpäin.

Toisin kuin Stanley, Rose oli jo polttanut itsensä intohimoisen lemмен liekeissä. Ellei sota olisi riistänyt Roselta tuota lempeä, Stanley ja Rose eivät olisi koskaan tavanneet, sillä Rose olisi mennyt naimisiin jo kauan ennen sitä lokakuun iltaa. Mutta nuorukainen, jonka kanssa hän oli ollut kihloissa, brooklynilainen tuleva lääkäri David Raskin, jonka Rose oli tavannut seitsemäntoistavuotiaana, oli saanut surmansa vahingossa sattuneessa räjähdyksessä alokasleirillä Georgian Fort Benningissä. Tieto oli tullut elokuussa 1942, ja Rose oli surrut kuukausien ajan, kironnut sotaa ja kirkunut iltaisin tyynyynsä kykenemättä hyväksymään sitä tosiasiaa, ettei enää koskaan tuntisi Davidin kosketusta. Työ Schneidermanin valokuvaamossa oli ainoa asia, joka auttoi häntä kestäämään sen ajan; hän sai siitä lohtua, mielihyvää ja syyn nousta aamulla sängystä, mutta häntä ei enää kiinnostanut muiden seura eikä riiustelu, vaan hän pelkisti elämänsä rutiiniksi, jonka kulmakivet olivat työ, koti ja elokuvat, joita hän kävi katsomassa ystävänsä Nancy Feinin kanssa. Mutta pikku hiljaa, etenkin viimeisen parin kolmen kuukauden mittaan, Rose alkoi muistuttaa entistä itseään, esimerkiksi huomasi, että ruoassa oli makua, kun sitä pani suuhun tai että kaupunkiin ropiseva sade kasteli muutkin kuin hänet tai että kaikki miehet, naiset ja lapset joutuivat loikkaamaan samojen lätäköiden yli kuin hän. Hän ei koskaan toipuisi Davidin poismenosta, David olisi aina se salainen haamu, joka kulkisi hänen rinnallaan, kun hän kompastelisi tulevaisuuteen, mutta kaksikymmentäyksivuotias oli liian nuori kääntämään selkensä maailmalle, ja

hän tiesi kuihtuvansa ja kuolevansa, ellei pinnistäisi ja astuisi takaisin tuohon maailmaan.

Nancy Fein järjesti Rosen ja Stanleyyn sokkotreffit, tuo sarkastinen huulenhittäjä, jolla oli isot hampaat ja ohuet käsivarret. Hän oli ollut Rosen paras ystävä Crown Heightsissä vietetystä lapsuudesta lähtien. Nancy oli tavannut Stanleyyn viikonlopputansseissa Catskillvuorilla, sellaisessa täpötäydessä tilaisuudessa, joita Brown's Hotel piti New Yorkin naimattomille mutta aktiivisesti paria etsiskeleville nuorille juutalaisille. Nancy kutsui niitä missikisoiksi, ja vaikkei Nancy itse etsiskellyt aktiivisesti (hän oli kihlautunut Tyynellemerelle komennuksen saaneen sotilaan kanssa, joka oli tuoreimman tiedon mukaan edelleen elävien kirjoissa), hän oli lähtenyt ystävän mukaan hovin vuoksi ja päätenyt tanssimaan pari tanssia *newarkilaisen Stanley-nimisen tyyppin* kanssa. Nancyn mukaan Stanley olisi halunnut treffata uudestaan, mutta Nancy oli kertonut luvanneensa imepeytensä toiselle. Stanley oli hymyillyt, kumartanut hiukan koomisesti ja ollut kääntymäisillään pois, kun Nancy oli ottanut puheeksi ystävänsä Rose Adlerin – *nätein likka Tonavan tällä puolen ja mukavin ihminen koko maailmassa*. Sitä luokkaa oli Nancyn aito kiintymys Roseen, ja Stanleyyn ymmärrettyä, että Nancy oli toisissaan, hän lupasi tavata sen ihmeellisen ystävän. Nancy pyyteli Roselta anteeksi, että oli maininnut tämän nimen, mutta Rose kuittasi sen olankohautuksella, koska tiesi, ettei Nancy ollut tarkoittanut pahaa. Sitten hän kysyi: No, millainen hän on? Nancyn mukaan Stanley Ferguson oli noin 183-senttinen, hyvännäköinen, hiukan vanha jo, sillä hänen 21-vuotiaissa silmissään lähes kolmekymppinen oli vanha, yksityisyrittäjä, kaikesta päätellen menestyksekkäs, miellyttävä, kohtelias ja erittäin hyvä tanssija. Nämä tiedot omaksuttuaan Rose vaikenä toviksi ja aprikoi, olivatko sokkotreffit liian iso haaste, ja sitten, kesken näi-

den pohdintojen, hän yhtäkkiä tajusi, että Davidin kuolemasta oli kulunut yli vuosi. Tykkäsi hän tai ei, oli aika kastella varpaansa uudestaan. Hän silmäsi Nancya ja virkkoi: Kai minun pitäisi tavata se Stanley Fergusonin, vai mitä?

Kun Rose vuosia myöhemmin kertoi pojalleen tuon illan tapahtumista, hän jätti mainitsematta ravintolan nimen, sen jossa hän ja Stanley olivat syöneet. Ferguson kuitenkin uskoi sen olleen jossain päin Manhattanin Midtownia, joskaan ei tiennyt, oliko se East Sidessä vai West Sidessä. Niin ikään hän oletti sen olleen hienostunut ravintola, jossa oli valkoiset pöytäliinat ja tarjoilijalla lyhyt musta takki ja rusetti kaulassa, mistä päätellen Stanley halusi tietien tahtoen tehdä Roseen vaikutuksen todistamalla, että hänellä oli varaa tällaisiin ylellisyyksiin milloin vain sattui sille päälle, ja kyllä, Rose piti häntä komeana, pani merkille miten ketterästi Stanley asteli, miten notkesti ja sulavasti hänen vartalonsa liikkui, ja hän huomasi myös Stanley'n kädet, niiden koon ja voiman, tämän hän huomasi oitis, ja levollisen säyseät silmät, jotka eivät lakanneet katselemasta häntä, ruskeat silmät, eivät isot eivätkä pienet, ja tuuheat tummat kulmat niiden yllä. Rose oli autuaan tietämätön siitä kolossaalisesta vaikutuksesta, jonka hän oli tehnyt mykistyneeseen pöytätoveriinsa, samoin siitä, että kättely oli murentanut Stanley'n sisimmän, ja niin hän oli hiukan häkeltynyt, kun Stanley sanoi tuskin halaistua sanaa aterian alussa. Tästä syystä Rose otaksui hänet poikkeuksellisen ujoksi, mikä ei tarkkaan ottaen pitänyt paikkaansa. Rose jännitti itsekin, ja koska Stanley istui pääosin tuppisuuna, Rose puhui heidän kummankin edestä, toisin sanoen liikaa, ja illan kuluessa hän kauhisteli yhä enemmän sitä, miten lörpötteli kuin päätön kana, esimerkiksi kerskui siskostaan, kehui Stanleylle, miten Mildred loisti yliopistossa, oli valmistunut viime kesäkuussa Hunterista summa cum

laude ja jatkoi nyt opintojaan Columbian yliopistossa englantilaisen laitoksen ainoana naisena ja yhtenä kolmesta – enempää heitä ei ollut – juutalaisesta, kuvittele nyt miten ylpeä suku hänestä oli, ja heti suvun mainittuaan hän rupesi jaarittelemaan Archie-sedästä, isänsä nuorimmasta veljestä Archie Adlerista, Downtown Quintetin kosketinsoittajasta, joka parhaillaan soitti Moe's Hideoutissa Fifty-second Streetillä, ja miten inspiroivaa oli, kun suvussa oli muusikko, taiteilija, henkipatto jolla oli mielessä ihan jotain muuta kuin raha, Rose tosiaan rakasti Archie-setää, setä oli hänen ylivoimainen suosikkinsa sukulaisten joukossa, ja sitten hän vääjäämättä alkoi kertoa työstään Schneidermanin valokuvaamossa ja luetteli kaiken, mitä äijä oli opettanut hänelle kuluneiden puolentoista vuoden aikana, äksy kiroileva Schneiderman, joka vei Rosen sunnuntai-iltapäivisin Boweryyn jahtaamaan vanhoja puliukkoja ja pummeja, niitä siipirikkoja, joilla oli hallava parta ja pitkä hallava tukka ja uljaan muotoinen pää, muinaisten profeettain ja kuninkaiden pää, ja Schneiderman antoi heille rahaa, jotta he tulisivat valokuvaamoon poseeraamaan, puki heidät yleensä joksikin hahmoiksi, pani päähän turbaanin ja päälle kaavun tai samettiviitan. Schneiderman teki kuin Rembrandt, joka oli pukunut 1600-luvun Amsterdamin laitapuolen kulkijoita, ja he hyödynsivät valoa samalla tavalla, valaisivat ne miehet yhdistämällä kuvaan valoa ja varjoa, tummia varjoja ja vain pilkahduksen valoa, ja Schneiderman luotti nykyisin Roseen siinä määrin, että antoi tämän järjestää valaistuksen omin päin. Rose oli itsekin ottanut kymmeniä sellaisia muotokuvia, ja sitten hänen suustaan pääsi sana *chiaroscuro*, ja hän vaistosi, ettei Stanley tiennyt, mistä hän puhui, että Stanley oli pudonnut kärryiltä kuin Rose olisi solkannut japania, mutta Stanley yhä katseli häntä, kuunteli häntä lumoutuneena ja hiljaisena, mykistyneenä.

PAUL AUSTER (s. 1947) asuu New Yorkin Brooklynissa. Auster opiskeli Columbian yliopistossa ja asui sen jälkeen neljä vuotta Ranskassa. Hänen tuotantonsa käsittää romaaneja, muistelmia, esseitä, runoja ja elokuvakäsikirjoituksia. Lisäksi hän on tehnyt käännöksiä ranskasta englantiin. Hän on yksi Yhdysvaltain arvostetuimmista kirjailijoista.

4321 on suuri tarina elämän monista poluista, sattuman oikusta ja syntymäoikeudesta sekä yhden sukupolven Amerikasta.

”Paul Auster on totisesti nero.”

HARUKI MURAKAMI

”*4321* on teos, jossa näkyy poikkeuksellinen kunnianhimo ja merkittävä lahjakkuus, se on keskenään kilpailevien ja toisiaan täydentävien kertomusten monumentaalinen rakennelma, yltäkylläinen romaani.”

NEW YORK TIMES

Päällys: Jussi Kaakinen

